

LA TRADUCCIÓ JURÍDICO-ADMINISTRATIVA AVUI A CATALUNYA

per Carles DUARTE I MONTSERRAT

Cap del Servei d'Assessorament Lingüístic de la Generalitat de Catalunya

Senyores, senyors:

L'organització d'aquestes *Jornades* es produeix en un moment en què a Catalunya la traducció jurídic-administrativa ha assolit unes dimensions força importants i en què aquesta posició rellevant tendeix a consolidar-se i a desenvolupar-se.

És cert que a Catalunya la traducció jurídic-administrativa té una gran tradició. Basti recordar que possiblement el text català més antic dels conservats és la versió catalana del *Liber iudiciorum* del segle XII i que a l'Edat Mitjana trobem les traduccions catalanes d'extensos codis en llatí, com els *Usatges de Barcelona* i els *Furs de València*, o l'existència de tres llengües oficials (català, llatí i aragonès) a la Cancelleria Reial, o la figura dels torsimanys com a intèrprets amb funcions oficials, etc. Però la constatació de l'abast d'aquesta tradició, d'un indiscutible interès, no ens pot distreure de l'examen de la situació actual, que demana una atenció especial per la seva complexitat i per la seva transcendència.

Els motius del protagonisme de la traducció jurídic-administrativa avui a Catalunya són prou clars: *a)* la configuració d'un règim a Catalunya de doble oficialitat lingüística, i *b)* la integració de l'Estat espanyol a les Comunitats Europees.

Com sabem, la Constitució estableix l'oficialitat del castellà en el conjunt de l'Estat i preveu l'oficialitat de les altres llengües. Amb l'Estatut d'Autonomia de Catalunya la previsió d'oficialitat del català adopta una forma plena i preponderant pel fet de disposar que «la llengua pròpia de Catalunya és el català» i que «l'idioma català és l'oficial de Catalunya». Si a això afegim que l'art. 5 de la Llei de normalització lingüística a Cata-

lunya estableix que «el català, com a llengua pròpia, ho és també de la Generalitat i de l'Administració territorial catalana, de l'Administració local i de les altres corporacions públiques dependents de la Generalitat» i que l'art. 6 de la mateixa Llei preveu versions oficials dobles de les lleis del Parlament i de les disposicions normatives i les resolucions oficials de la Generalitat, obtindrem una imatge prou precisa de la gran transcendència del primer tipus de traducció jurídic-administrativa a Catalunya a què ens hem referit: la produïda entre el català i el castellà.

El règim de doble oficialitat lingüística de Catalunya comporta una gran quantitat de textos dobles i, doncs, l'existència d'uns criteris metodològics fixats i la preparació d'uns tècnics encarregats de dur a terme aquesta comesa.

D'una banda, ha d'existir una traducció del català (llengua oficial pròpia) al castellà (llengua oficial de l'Estat) de les lleis del Parlament, de les disposicions normatives i les resolucions oficials de la Generalitat i també de la documentació oficial en català (per exemple en matèria judicial) que ha de continuar la seva tramitació fora de l'àmbit lingüístic català. És clar que en la paperassa administrativa és possible de preveure, i així succeeix sovint a la pràctica, versions úniques en català, però també és cert que els impresos administratius de més gran difusió sovint disposen de doble versió.

D'altra banda, ha d'existir una traducció del castellà al català en la documentació oficial ordinària de l'Administració de l'Estat que ha de ser utilitzada a Catalunya (per exemple els impresos del registre civil, recentment traduïts). En aquest punt cal dedicar un esforç intens a l'assoliment d'un acord per a l'existència de versions úniques de textos oficials originals castellans en català per a les diverses comunitats autònomes en què el català és llengua oficial, perquè, si no ho fèiem així, i a cada comunitat autònoma s'elaboraven traduccions pròpies, afavoriríem la separació lingüística, de vegades per simples raons de comoditat. Un altre aspecte en què la traducció de documents oficials castellans al català resulta habitual és el de la fixació de versions catalanes de les lleis i disposicions de l'Estat (Corts i Govern) que afecten Catalunya. Aquesta traducció, fins ara no oficial, hauria de tendir a fer-se cada cop més immediata i oficialitzada en benefici d'un adequat funcionament del règim de doble oficialitat lingüística, ja que, des del moment que són aplicables a Catalunya, aquestes normes han de ser reproduïdes sovint en textos oficials redactats en català.

Hem parlat abans d'un altre tipus de traducció, l'ocasionada per la integració de l'Estat a les Comunitats Europees. Tot i que per ara el català no és llengua oficial a les Comunitats (potser algun dia ho farà possible de manera plena la incorporació andorrana, per tal com a Andorra el català és l'única llengua oficial), s'ha plantejat —vegeu per exemple la resolució 115/II, de 10 de febrer de 1988, del Parlament de Catalunya

sobre la declaració del català com a llengua oficial de les institucions europees— que el català, com l'irlandès, sigui llengua oficial usada per les Comunitats en publicacions dels textos considerats fonamentals i en el Tribunal de Justícia, però, en principi, no llengua de treball (és a dir llengua del diari oficial, del conjunt de publicacions, dels treballs ordinaris dels òrgans de les Comunitats, etc.). A més, resulta pràctic de disposar de versions catalanes dels textos constitutius, dels tractats de revisió i de les disposicions de més gran transcendència o que afecten més directament Catalunya. A hores d'ara ja disposem en català d'una primera edició dels textos constitutius i dels tractats que els revisen, actualment en procés de reedició amb la incorporació de l'Acta Única Europea. En aquest cas la traducció no es produeix des del castellà al català, entre altres coses perquè en el moment d'aprovació de molts d'aquests textos el castellà no era llengua oficial a les Comunitats i, encara que n'hi ha la versió oficial castellana, no és raonable d'utilitzar-la, sinó com a element de comparació per al contrast de les solucions adoptades. De fet, en el cas de la traducció al català de textos comunitaris cal procurar tenir en compte un ventall suficient de versions oficials (per exemple: francès, anglès, italià i castellà), encara que sovint dedicarem una atenció especial al francès, com a llengua habitual de treball en el si de les Comunitats. Afegim-hi encara les traduccions al català de tractats internacionals amb vigència a Catalunya (per exemple els que fan referència als drets humans, recentment publicats pel Departament d'Ensenyament) o de constitucions o textos fonamentals d'altres Estats.

Un cop situats en termes generals els tipus de traducció jurídic-administrativa que es produeixen avui a Catalunya, cal que tinguem en compte com a factor condicionant el conflicte lingüístic en què viu la societat catalana.

Durant l'època franquista el català a Catalunya no era llengua oficial i la cultura jurídic-administrativa es donava gairebé exclusivament en castellà. De fet, malgrat l'excepcional tradició del llenguatge jurídic-administratiu català i els estudis efectuats sobre l'estat actual dels llenguatges jurídics i administratius de més gran difusió internacional, no podem considerar del tot acabats els treballs de fixació d'un llenguatge jurídic-administratiu actual.

Aquestes dues circumstàncies (el pes del castellà en els professionals del món jurídic-administratiu avui a Catalunya i el caràcter inacabat del procés de fixació del llenguatge jurídic-administratiu català actual) incideixen negativament en la traducció perquè generen un comportament anòmal del traductor, que dubta davant de l'encert del manteniment de certs usos del castellà en passar el text al català (per exemple *con vistas a* = *amb vista a*, *sin perjuicio* = *sens perjudici*, l'ús del futur amb caràcter d'obligació, la forma d'equivalència del futur de subjuntiu castellà,

d'ús freqüent en textos jurídic-administratiu). I aquests dubtes no constitueixen una qüestió de mètode de traducció, sinó una conseqüència d'un cas d'interferències.

Per resoldre satisfactòriament aquests dubtes abans cal conèixer l'abast internacional que puguin tenir algunes d'aquestes construccions, que de vegades trobem també en francès, italià o anglès. Una mostra significativa de condicionament sociolingüístic de la traducció en el cas del català la trobem quan observem la tendència a traduir formes cultes castellanes per formes més col·loquials en català (per exemple la traducció sistemàtica, que hem observat sovint, de «realizar» o «efectuar» per «fer»), derivada indirectament de l'actitud que el català té un lèxic pobre i d'una manca de separació entre les formes lingüístiques adequades als diferents tipus de funcions o matèries i de nivells de formalitat.

A més, el marc general d'ús de les llengües condiona la decisió sobre quina de les llengües ha de correspondre en cada cas a l'original i a la traducció i sobre la forma de presentació de la doble versió. Així, per exemple, en el cas de les institucions catalanes (Parlament de Catalunya, Govern de la Generalitat, diputacions, consells comarcals, ajuntaments...), el procediment general serà el de fixació d'una versió de l'original en català amb traducció posterior al castellà.

Això no obstant, el fet que el castellà fos l'única llengua oficial abans del restabliment de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya ha interferit en aquest procés lògic perquè fins i tot a institucions on el català és la llengua pròpia s'ha seguit el criteri, erroni, de traduir directament al català la documentació preexistent en castellà, en lloc de reelaborar el document en català i en acabar fer-ne una versió castellana. Pel que fa a la presentació de la doble versió, cal aplicar-hi un principi de claredat (és a dir, no és raonable posar per cas el criteri —tanmateix usat en diverses ocasions— de transcriure en línies alternatives i en successió fins a la fi del text la versió original i la traducció) i de respecte a la prelación d'oficialitats que hi hagi dins d'una institució (per exemple a la Generalitat la versió catalana ha d'ocupar una posició predominant —en lletra de major cos, en rodona si el castellà és en cursiva, a la columna considerada preferent, etc.).

Pel que fa al mètode de traducció, el criteri general en la traducció jurídic-administrativa és el de la traducció literal, exigida per l'eficàcia oficial i directa de la traducció i reforçada pel fet que aquesta traducció es produeix a Catalunya normalment entre llengües romàniques, amb l'excepció de l'anglès, que no deixa de ser una excepció relativa pel pes que hi tenen les formes romàniques, i de l'alemany.

Ara bé, aquest criteri general ha de ser, d'una banda, completat amb normes sobre la traducció de persones, d'empreses i institucions privades, de càrrecs públics, d'institucions oficials, de lleis i disposicions i de noms

de lloc, i, de l'altra, matisat amb les reserves que exigeix el seguiment d'un plantejament rigorós.

Pel que fa als noms propis, sembla que la posició més raonable és la de respectar sempre els noms de les persones i les designacions registrades de les empreses o institucions privades, la d'utilitzar les formes tradicionals en cada llengua dels noms propis de llocs estrangers (amb l'excepció a Catalunya dels topònims catalans, que per la Llei de normalització lingüística tenen com a única forma oficial la catalana, llevat dels noms aranesos) i la de traduir sistemàticament els noms de càrrecs públics, d'institucions oficials i de normes (amb la possibilitat d'incorporar-hi afegitons de l'ordre «de l'Estat» per evitar la confusió entre dues lleis o de dos organismes homònims de l'Estat i de Catalunya).

Defenso aquesta posició com la més raonable perquè és la que permet un més gran respecte a l'expressió natural de la llengua d'arribada, que quedaria alterada per la presència ara i adés de noms de càrrecs, d'organismes o de lleis en una llengua diferent. Penso, a més, que cal que existeixin denominacions úniques en català en les diferents comunitats autònomes en què és llengua oficial per a noms de càrrecs, d'institucions i de lleis i disposicions d'original castellà (o comunitari) perquè resultaria ben lamentable que a Catalunya hi hagués una «Prefectura Provincial de Trànsit», a València una «Direcció Provincial de Trànsit» i a les Balears una «Delegació Provincial de Trànsit».

Fa un moment m'he referit a uns matisos que calia fer a l'aplicació sistemàtica de la traducció literal. Basti l'exemple següent per demostrar-ho: en terminologia comunitària el mot francès *prestataire* no és equivalent a *prestatarí*, sinó a *prestador* (art. 59 del Tractat Constitutiu de la CEE: *prestataire* en francès és equivalent de *prestatarí* i *prêteur* de *prestador*). De la mateixa manera l'equivalent italià del català *comandatari* no és pas *accomandatario*, sinó *accomandante*.

Examinem-ho amb més deteniment: per a l'aplicació del principi de traducció literal hem de tenir en compte aspectes relatius a la gramàtica de les llengües, a l'estil, a la terminologia i a les qüestions gràfiques.

Pel que fa a les qüestions gramaticals, i exemplificant-ho també en el cas del francès i del castellà, cal evitar en traduccions al català elisions de la conjunció *que* per influència del castellà («SOL.LICITA li sigui concedit permís» en lloc de «SOL.LICITA *que* li sigui concedit permís»), construccions amb gerundi específicatiu (tan freqüent en francès i també present en castellà, per exemple: «instància *solicitando* permiso»), un ús excessiu de la passiva amb *ésser* (habitual en francès i que en català, on aquest recurs és més forçat, podem traduir sovint fent activa la frase: «*Le régime linguistique est fixé par le Conseil*» per «El Consell fixa el règim lingüístic»), de construccions de previsió-obligació amb la preposició *a* (generals en francès i freqüents en castellà: «*mesures à appliquer*» per «mesures

que cal aplicar») o d'usos com *altres que*, en lloc de *diferents de* (també per influència del francès en casos com «*un mode de règlement autre que ceux prévus par celui-ci*» per «un procediment de solució *diferent dels* previstos en aquest text»), etc.

Aquesta llista, la podríem allargar molt més, però penso que els exemples triats són tan reals com eloqüents i representatius.

En relació amb les qüestions estilístiques, la problemàtica resulta més complexa i específica. L'estil del llenguatge jurídic-administratiu castellà és força diferent del del llenguatge administratiu català o del francès o encara més del de l'anglès. Les diferències, a més, no són pas irrellevants i tenen una incidència directa en la traducció. Un cas extrem ens el podem trobar en el moment de traduir lleis vigents redactades en castellà a mitjan segle XIX. Aquesta és la situació que se'ns presenta en relació amb el Codi de Comerç de 1829, del qual és vigent avui part del llibre IV, sobre les fallides. Hi trobem per exemple fragments com ara «*Se reputan quebrados... Si hubiere hecho pérdidas en cualquier especie de juego que excedan de lo que por vía de recreo aventura en entretenimientos de esta clase un padre de familia arreglado*» (art. 1005, 2ⁿ), que podem intentar traduir per «Es reputen fallits... Si hagués fet pèrdues en qualsevol espècie de joc que excedeixin d'allò que per via recreativa aventura en entreteniments d'aquesta classe un acurat pare de família». Però, sense anar tan lluny, les fórmules finals d'una carta en francès (per exemple «*Veillez agréer, Monsieur le , l'expression de mes sentiments les meilleur / l'assurance de ma considération distinguée*») són força més recargolades que les habituals en català (per exemple: «Aprofito l'avinentesa per saludar-vos atentament») o l'ús de recursos lingüístics que confereixen un to més distant o fins i tot humiliant és relativament usual en castellà i clarament impropri en català (per exemple en castellà és normal de constatar l'aparició en textos jurídic-administratius de formes dels verbs *suplicar*, *rogar*, o construccions com *tener a bien*, *tener el honor*, *Dios guarde a Vd. muchos años*, *Gracia que espera obtener del recto proceder de V.E. cuya vida guarde Dios muchos años*, en lloc de *demanar*, etc.). En aquests exemples, es tractava de solucions diferents que afectaven el to relacional. Hi ha altres fets de tipus ben diferents, però que són part també de l'estil de redacció administrativa. Aquest és el cas de l'ús del present mantingut (en francès i en català) o del futur (en anglès i en castellà) en la redacció de textos normatius (per exemple en la fórmula d'entrada en vigor d'una disposició «entra en vigor» / «entrará en vigor» / «entre en vigueur» / «shall enter into force»).

En conjunt, la problemàtica estilística és la de resolució més difícil. Fins i tot considero que en poques matèries la diferència estilística és tan intensa entre llengües del mateix grup lingüístic com en el cas del llen-

guatge jurídic-administratiu. Resulta, per exemple, impensable de trobar aquesta disparitat estilística en un tractat de química orgànica.

En aquest punt no sembla que existeixi cap recepta o fórmula magistral, cap criteri segur. Potser la solució més encertada és la de respectar el contingut exacte i mantenir l'estil de l'original sempre que no creï distorsió en l'expressió natural en la traducció dins del registre i del nivell de formalitat adequats al text que traduïm. Així, l'objectiu d'aconseguir de produir al lector de la traducció el mateix efecte que si l'original en la llengua d'arribada ens ha d'empènyer a un esforç crític, que ens portarà a un canvi de tractament personal (per exemple *usted = vos*) o a l'eliminació de determinades fórmules (per exemple *Dios guarde a Vd. muchos años*, que sovint desapareixerà, sense cap fórmula alternativa, en una versió catalana d'un document castellà). Es tracta, doncs, de trobar el punt d'equilibri que, garantint l'absoluta fidelitat de la traducció, no introdueixi en el text d'arribada elements forçats pel fet de seguir massa de prop l'estil de l'original, ni allunyi la traducció de manera excessiva de l'original, de manera que la distància sigui massa gran perquè s'hi pugui veure la identitat amb l'original.

Pel que fa a la terminologia, la situació amb què ens trobem resulta plena de paranys i d'entrebancs, perquè, encara que sovint hi ha una comuna base en la terminologia llatina del dret romà, s'hi han produït evolucions diverses. A més, no disposem d'un vocabulari d'equivalències amb altres llengües prou fiable pel que fa a la terminologia jurídic-administrativa en català. És cert que en general la terminologia és un dels problemes típics de la traducció però, com acabo de dir, en aquesta matèria la problemàtica adquireix unes dimensions força notables. Ja hem vist el cas de *prestataire*. Un altre cas pot ser el del mot francès *paragraphe*, que en terminologia jurídica equival a *apartat* i no pas a *paràgraf*, que és equivalent del mot francès *alinéa*.

Dins de la terminologia jurídica de l'Estat, el fet que les Corts Generals aprovin constantment noves lleis aplicables a Catalunya genera una clara dependència terminològica del castellà. Aquest fet, la formació lingüística en castellà dels juristes i administrativistes catalans durant molts anys i la marginació del català dels usos oficials han provocat la necessitat de decidir equivalents catalans, sovint recuperant formes tradicionals del català, per a mots com *devenir* = *meritar*, *monte* (en sentit administratiu) = *forest*, *auto* (decisió judicial) = *interlocutòria*, etc. També és cert que en algun cas la influència es produeix en sentit invers pel prestigi de Catalunya dins del conjunt de comunitats autònomes de l'Estat i per l'activitat legislativa del Parlament de Catalunya (en definitiva l'ús del terme *Consejero* per als membres del Govern de les comunitats autònomes

de l'Estat deu ser d'origen català; això, és clar, sense referir-nos a casos extrems com el del *Síndico de Agravios*).

Aquesta mateixa dependència es produeix en relació amb la terminologia comunitària francesa, que obliga d'adoptar nova terminologia en català. Posem per cas *directriu* (i no pas *directiva*) per *directive* (castellà —de moment— *directiva*, anglès *directive*), *astricció* per *astreinte* (anglès *periodic penalty* i castellà *multa coercitiva*), *impost* (o *tribut*) de *consum específic* per *droit d'accise* (anglès: *excise duty*, cast. *impuesto sobre consumo específico*), *impost* (o *tribut*) sobre el valor afegit per *taxe sur la valeur ajoutée* (cast. *impuesto sobre el valor añadido*, anglès *value-added tax*).

La coincidència en força casos amb el castellà de les versions catalanes dels termes comunitaris ens planteja la possibilitat de veure una funció interferidora del castellà i del món jurídic castellà (per exemple: *impost* en el cas de l'IVA), que potser cal intentar neutralitzar.

D'una altra índole són els casos de significats secundaris de termes en el llenguatge jurídic que en castellà resulten habituals i que en català constitueixen un ús forçat del significat propi dels mots i una possibilitat de generar imprecisió o confusió, com ara l'ús del verb *verificar* amb el significat de «realitzar» en lloc de «comprovar», l'ús del verb *contemplar* amb el significat de «recollir, tenir en compte» i no amb el significat de «mirar», l'ús del verb *exercitar* amb el significat d'«exercir» en lloc del de «fer treballar d'una manera adequada, practicar amb assiduitat», etc.

El tractament de l'aspecte terminològic de la traducció jurídic-administrativa l'hem de plantejar, doncs, sota el principi de precisió, de seguretat en l'expressió i d'aprofitament dels recursos propis (formes tradicionals, procediments de formació de mots), amb un control dels manlleus lèxics i semàntics, especialment del castellà, del francès i de l'anglès.

Un darrer aspecte que ens sembla interessant d'examinar és el de les qüestions gràfiques. No hi ha dubte que en la documentació jurídic-administrativa és molt freqüent que apareguin formes abreujades o siglades (per exemple, ajt. = ajuntament, DG = Direcció General, RD = Reial Decret...). És útil, doncs, disposar de les llistes d'abreviatures i sigles més usuals de les llengües entre les quals traduïm. Però hi ha altres qüestions gràfiques conflictives en la traducció, per exemple l'ús de les majúscules i minúscules. En aquest punt crec que l'adaptació ha de ser plena a les normes de la llengua d'arribada (deixant de banda el cas de l'alemany, en què l'ús de les majúscules per a tots els substantius configura una norma clara i sense dubtes, en castellà l'ús de les majúscules resulta molt freqüent quan es vol destacar l'entitat d'allò que es designa, en anglès els noms propis d'organismes compostos de diversos mots porten lletres majúscules a l'inici de cada un dels mots que els componen, en canvi en francès es tendeix a escriure en majúscules només la lletra inicial del

primer mot dels que componen el nom propi de l'organisme; en català encara no existeix una norma prou difosa però la Comissió assessora de llenguatge administratiu de la Generalitat, que és l'òrgan que fixa, d'acord, en les qüestions terminològiques, amb l'Institut d'Estudis Catalans, les convencions sobre qüestions de llenguatge administratiu, ha acordat uns criteris tendents a la minuscultització, per exemple en el cas dels càrrecs). És cert, però, que, amb l'excepció de l'alemany, aquestes normes no tenen una aplicació sempre uniforme i és fàcil d'observar vacil·lacions en obres diferents escrites en una mateixa llengua i fins i tot dins d'una sola obra. Precisament perquè coincidirem que es tracta d'una qüestió menor, és important de fixar una norma prou exhaustiva d'ús (que inclogui els supòsits d'ús de la majúscula amb finalitats distintives, per exemple Dret/dret, Estat/estat, etc., i d'admissió amb caràcter reverencial), com s'ha fet en el català, i aplicar-la sistemàticament sense dedicar-hi reflexió, a fi d'evitar incoherències enutjoses.

També penso que ha de ser plena l'adaptació a la llengua d'arribada en qüestions com ara la transcripció de les dates (amb el verb *faire* —francès— o *dar* —castellà; en els documents comunitaris s'utilitza el verb *hacer* per influència del francès— o sense verb i amb preposició *a* o sense preposició, etc.).

Amb aquestes breus consideracions sobre les qüestions gràfiques he arribat a l'acabament de la present exposició, en què he tractat de descriure els fets més rellevants de la traducció jurídic-administrativa avui a Catalunya.

No m'he referit a la formació de traductors jurídic-administratius (cf. *Diploma de postgrau de traducció jurídic-administrativa* organitzat per l'Escola Universitària de Traductors i Intèrprets amb l'Escola d'Administració Pública de Catalunya) ni a la futura aplicació de les màquines de traduir a la traducció jurídic-administrativa, perquè altres persones ja n'han parlat més extensament en el decurs d'aquestes *Jornades*.